

UOT: 32

<https://doi.org/10.30546/ifs.2026.1.46.1067>

SİYASİ İRADƏ AZƏRBAYCAN – GÜRCÜSTAN MÜNASİBƏTLƏRİNİN TƏŞƏKKÜLÜNDƏ ROL OYNAYAN ƏSAS AMİLLƏRDƏN BİRİ KİMİ

Samirə Həbibbəyli

AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu, Azərbaycan

samira.habibbayli@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0240-8814>

Xülasə. Məqalə Azərbaycan – Gürcüstan münasibətlərinin təşəkkülündə iştirak edən geosiyasi mühit, siyasi və iqtisadi maraqlar, beynəlxalq siyasi sistem kimi amillərlə yanaşı, siyasi iradənin üstün rolunu müəyyən etmək məqsədilə yazılmışdır. Tədqiqatda siyasi iradə və liderlik amillərinin Azərbaycan – Gürcüstan arasında münasibətlərin formalaşmasına və inkişafına hansı səviyyədə və hansı mexanizmlər vasitəsilə təsir göstərdiyi araşdırılır, həmçinin beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyələrindən olan rol nəzəriyyəsi çərçivəsində aktor-mərkəzli xarici siyasətin təhlili yanaşması əsasında cavablandırılmağa çalışılır.

Tarixi-müqayisəli təhlil, sənədlərin təhlili və siyasi proseslərin sistemli araşdırılması üsullarından istifadə edilməklə aparılmış tədqiqatda əsas diqqət Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə əldə edilən razılaşmaların, alınan siyasi qərarlar və imzalanmış sazişlərin öyrənilməsinə yönəldilmişdir.

Araşdırma nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, 1990-cı illərin ortalarından etibarən siyasi iradə Azərbaycan – Gürcüstan münasibətlərinin inkişafında əsas hərəkətverici qüvvə olmuşdur. Enerji layihələrinin, o cümlədən Bakı – Tbilisi – Ceyhan neft kəməri və Bakı – Tbilisi – Ərzurum qaz kəməri kimi layihələr bu iradənin əməli nəticəsi kimi ərsəyə gəlmişdir.

Nəticə etibarilə, tədqiqat göstərir ki, siyasi iradə və strateji baxış yalnız ikitərəfli münasibətlərin dərinləşməsinə təmin etməmiş, həm də regionda sabitlik, iqtisadi inkişaf və enerji təhlükəsizliyinin möhkəmlənməsinə mühüm töhfə vermişdir.

Açar sözlər: Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan, siyasi iradə, rol nəzəriyyəsi, xarici siyasətin təhlili.

POLITICAL WILL AS ONE OF THE MAIN FACTORS IN THE FORMATION OF AZERBAIJAN – GEORGIA RELATIONS

Samira Habibbayli

Abstract. This article aims to determine the dominant role of political will. It also considers factors such as the geopolitical environment, political and economic interests, and the international political system in shaping Azerbaijani – Georgian relations. The study examines the extent to which political will and leadership factors influence the formation and development of relations between Azerbaijan and Georgia, as well as the mechanisms through which this influence operates. This question is addressed within the framework of role theory in international relations, based on an actor-centered foreign policy analysis approach.

The study employs historical-comparative analysis, document analysis, and a systematic analysis of political processes. It primarily focuses on agreements reached, political decisions adopted, and treaties signed during the tenure of Heydar Aliyev.

The findings indicate that from the mid-1990s onward, political will became the main driving force in the development of Azerbaijani – Georgian relations. Major energy projects, such as the Baku – Tbilisi – Ceyhan oil pipeline and the Baku – Tbilisi – Erzurum gas pipeline, emerged as practical outcomes of this political will.

In conclusion, the study demonstrates that political will and strategic vision have not only facilitated the deepening of bilateral relations but have also made a significantly contributed to strengthening regional stability, economic development, and energy security.

Keywords: Azerbaijan, Georgia, political will, role theory, foreign policy analysis.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ВОЛЯ КАК ОДИН ИЗ ОСНОВНЫХ ФАКТОРОВ ФОРМИРОВАНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНО-ГРУЗИНСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Самира Габиббейли

Резюме. Целью статьи является определение доминирующей роли политической воли наряду с такими факторами, как геополитическая среда, политические и экономические интересы, а также международная политическая система, участвующими в формировании азербайджано-грузинских отношений. Были определены степень и механизмы влияния политической воли и лидерства, влияющие на формирование и развитие отношений между Азербайджаном и Грузией. Данный вопрос рассматривается в рамках теорий международных отношений, метода анализа внешней политики, ролевой теории и на основе актор-центрированного подхода.

В статье были применены историко-сравнительный метод, анализ документов и системное изучение политических процессов. Основное внимание уделено изучению соглашений, принятых политических решений и подписанных договоров в период правления Гейдара Алиева. Было установлено, что начиная с середины 1990-х годов политическая воля выступала ключевой движущей силой развития азербайджано-грузинских отношений. Реализация энергетических проектов, включая нефтепровод Баку–Тбилиси–Джейхан и газопровод Баку–Тбилиси–Эрзурум, стала практическим результатом данной политической воли.

Было отмечено, что политическая воля и стратегическое видение не только обеспечили углубление двусторонних отношений, но и внесли значительный вклад в укрепление региональной стабильности, экономического развития и энергетической безопасности.

Ключевые слова: Азербайджанская Республика, Грузия, политическая воля, анализ внешней политики, национальное ролевое поведение

Giriş

Azərbaycan – Gürcüstan münasibətləri postsovet məkanında strateji əhəmiyyət daşıyır və regional siyasət gündəliyinin formalaşmasında həlledici rol oynayır. Dövlətlər arasındakı siyasi, iqtisadi, təhlükəsizlik amilləri ilə səbəblənən strateji tərəfdaşlıq təkcə qarşılıqlı münasibətləri deyil, həmçinin regiondakı tarazlığı və qüvvələr nisbətini müəyyən edir. Bu münasibətlərin təhlili regionun geosiyasi mənzərəsini qiymətləndirmək üçün əhəmiyyətli olmaqla yanaşı, həm də Azərbaycan və Gürcüstanın milli xarici siyasət strategiyalarının formalaşma mexanizmini, bu mexanizmi istiqamətləndirən aktorları, onların prioritetlərini, lokal, regional və qlobal amillərin qarşılıqlı təsirini anlamaq baxımından vacibdir.

Tədqiqatın məqsədi Azərbaycan – Gürcüstan münasibətlərini beynəlxalq münasibətlər daxilində alt sahə olan xarici siyasət analizinin (Foreign Policy Analysis) aktor-mərkəzli yanaşması və rol nəzəriyyəsi (Role Theory) çərçivəsində, aktorların davranış determinantlarına əsaslanaraq sistemli şəkildə araşdırmaqdır. Belə ki, Azərbaycan Respublikası – Gürcüstan münasibətlərinin təşəkkülündə, strateji seçimlərin və prioritetlərin müəyyənləşməsində siyasi iradə və milli maraqlar xüsusi rol oynamışdır. Məqalədə xarici siyasət təhlilinin aktor-mərkəzli yanaşması və rol nəzəriyyəsi istifadə edilərək, Heydər Əliyevin siyasi iradəsinin Azərbaycan-Gürcüstan münasibətlərindəki təsiri araşdırılır. Bu münasibətlərin strateji yönləndirilməsində Heydər Əliyevin siyasi iradəsinin milli rol konsepsiyasının təzahürü olduğu irəli sürülür.

Tədqiqatın elmi yeniliyi Azərbaycan – Gürcüstan münasibətlərinin yalnız geosiyasi və geoiqtisadi aspektlərdən deyil, həm də xarici siyasət təhlilinin aktor-mərkəzli yanaşması və rol nəzəriyyəsi çərçivəsində siyasi iradə fenomeni ilə əlaqələndirilərək təhlil olunmasıdır.

Tarixi-müqayisəli təhlil, sənədlərin təhlili və siyasi proseslərin sistemli araşdırılması üsullarından istifadə edilməklə aparılmış tədqiqat Heydər Əliyev və Eduard Şevardnadze dövründə qəbul edilmiş siyasi qərarların, imzalanmış sənədlərin, edilən sərəflərin araşdırılması əsasında aparılmışdır.

Məqalə giriş, nəzəri çərçivə, analitik hissə və nəticə bölmələrindən ibarətdir. Nəzəri hissədə rol nəzəriyyəsinin əsas müddəaları və xarici siyasətin təhlili yanaşması izah olunur, analitik hissədə isə

Azərbaycan-Gürcüstan münasibətləri kontekstində Heydər Əliyevin siyasi iradəsi empirik materiallar əsasında təhlil edilir.

Siyasi iradə xarici siyasət təhlili və milli rol konsepsiyaları çərçivəsində

Soyuq müharibənin başlaması beynəlxalq münasibətlərə dair nəzəri baxışlarda alternativ yanaşmalar meydana çıxması ilə müşayiət olunmuşdur. 1950-ci illərin sonlarından etibarən bu elmin alt sahəsi kimi klassik beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyələrinə xas olan xarici siyasətin nəticələrindən çox, xarici siyasətin qərarvermə prosesinin institutlarına və əsas aktorlarına fokuslanan xarici siyasət təhlili yanaşması diqqət çəkməyə başlamışdır. Bir çox beynəlxalq münasibətlər tədqiqatçıları, əsasən də realizm və neorealizm tərəfdarları dövlətin fəaliyyətini “qara qutu” kimi qəbul edir, yəni vahid, rəşional və daxili strukturu nəzərə alınmayan aktor kimi qiymətləndirir. Belə ki, əsas diqqət dövlətin xarici davranışının nəticələrinə və beynəlxalq sistemin strukturuna yönəlir, lakin bu davranışların necə və hansı daxili proseslər nəticəsində formalaşdığı araşdırılmır. Başqa sözlə, dövlətin daxilində baş verən siyasi proseslər, qərarvericilərin fərdi xüsusiyyətləri, institusional mühit və ictimai təsirlər “qara qutu”nun içində qalır və təhlil predmetinə çevrilmir. Xarici siyasətin təhlili isə aktor-mərkəzli yanaşmadır, qərarvermə prosesində iştirak edən subyektlər və siyasi qərarlara təsir edən amillər əsas determinantlardır [11].

Bu yanaşmaya əsasən xarici siyasətin realizə edilməsində qərarvericilərin fərdi xüsusiyyətləri, inancları, mövqeləri və dəyərləri onların qərarvermə prosesində rol oynayır.

Xarici siyasət təhlilinin aktor-mərkəzli yanaşması çərçivəsində ilk dəfə Kalevi J.Holsti tərəfindən sistemli şəkildə “Milli rol konsepsiyaları” modeli irəli sürülmüş və inkişaf etdirilmişdir [13]. K.Holsti xarici siyasətdə qərarvermə hüququna malik aktorların dövlətlərinin beynəlxalq sistemdəki roluna dair fikirlərinin xarici siyasət davranışının formalaşmasında əsas rol oynadığını vurğulamışdır. Bu modeldə qərarverici aktorların digər aktorlarla qarşılıqlı əlaqələrində irəli sürdüyü fikirlər və bağlı olduğu dəyərlər **“rol” (role)**, göstərilən davranış isə **“rol davranışı” (role performance)**, qərarverici aktorların digər aktorlarla qarşılıqlı əlaqədə olmaq üçün verdiyi qərarlar və atdığı addımlar isə **“milli rol davranışı” (national role performance)** kimi izah edilmişdir. Tədqiqatçıya görə, qərar qəbul edən aktorun iradə və məqsədləri milli rol davranışlarını səbəbləndirir, müəyyən prioritetlər müəyyənləşdirməyə təşviq edir. K.Holsti və onun davamçıları rolların sadıq müttəfiq, regional əməkdaş, dini etiqadın müdafiəçisi, vasitəçi, tarazlayıcı və digər bir sıra növlərini fərqləndirmiş, onların milli rol konsepsiyasının formalaşmasına töhfə verdiyini izah etmişlər.

Milli rol davranışının maraqlar və siyasətlər üzərində üçölçülü təsirə malik olduğu irəli sürülür: birincisi, müəyyən davranışların tövsiyə edilməsi; ikincisi, qadağan edilməsi; üçüncüsü, siyasət və qərar qəbul etmə prosesi və üslubu ilə bağlı üstünlüklərin təşviq edilməsi [14].

Bu yanaşma rolların xarici siyasətdə dövlətin kimliyinin, maraqlarının və davranışlarının təzahür forması olduğunu, liderlərin isə bu rolları həyata keçirən, onları uyğunlaşdırın və yenidən şərh edən, hətta tamamilə dəyişdirə bilən əsas aktorlar olduqlarını irəli sürür [11]. Bu nöqtəyi- nəzərdən dövlətin xarici siyasətini beynəlxalq sistemin quruluşu, geosiyasi mühit, hərbi güc və təbii ehtiyatlar kimi struktur amillər yox, həmçinin qərarverici aktorların siyasi iradəsi, liderlik qabiliyyəti, strateji baxışları və milli rol konsepsiyalarını necə interpretasiya etməsi müəyyən edir. Bu səbəbdən bu nəticəyə gəlmək olar ki, xarici siyasət təhlili və milli rol davranışları yanaşmaları siyasi iradənin formalaşmasını və onun xarici siyasətdə tətbiqini izah etmək üçün konseptual əsas yaradır. Bu nəzəri yanaşma göstərir ki, dövlətlərin xarici siyasət davranışları yalnız struktur amillər deyil, həm də liderlərin həmin amilləri necə qavraması və milli rol kontekstində necə yönləndirməsi çərçivəsində formalaşır.

Bu kontekstdən yanaşıldıqda, Azərbaycan Respublikası – Gürcüstan münasibətlərinin təşəkkülündə siyasi iradə amili üstün rol oynayır. Belə ki, münasibətlərin prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsində və məqsədlərin formalaşdırılmasında Heydər Əliyevin siyasi iradəsi həlledici rol oynadığından, milli rol davranışının təzahürü kimi dəyərləndirilir. Onun qəbul etdiyi qərarlar və həyata keçirdiyi siyasi kurs Azərbaycanın etibarlı regional tərəfdaş və balanslaşdırıcı aktor kimi milli rol davranışlarının formalaşmasına gətirib çıxarmışdır. Nəticədə, siyasi iradə yalnız fərdi liderlik keyfiyyəti kimi yox, habelə milli rol davranışının reallaşmasını təmin edən əsas determinant kimi çıxış etmiş və Azərbaycan-Gürcüstan münasibətlərinin təşəkkülünə mühüm töhfə vermişdir.

Azərbaycan Respublikası – Gürcüstan münasibətlərinin təşəkkülündə Heydər Əliyevin rolu

Müstəqillik əldə edilən ilk illərdə Azərbaycan Respublikası – Gürcüstan münasibətləri arzu edilən səviyyədə deyildi. Hər iki dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamaq və yeni milli dövlətçilik institutlarını formalaşdırmaq uğrunda mübarizə aparmaqla yanaşı, daxili siyasi gərginliklər, iqtisadi böhran və regional təhdidlərin dəf edilməsinə səy göstərirdi. Bu obyektiv, Gürcüstanda milliyyətçi qüvvələrin iqtidarda olması kimi subyektiv səbəblər əlaqələrin inkişafına ciddi maneələr yaratmışdı. Münasibətlərin qurulması üçün yalnız müəyyən diplomatik təşəbbüslər irəli sürülür, formal əlaqələr qurulmağa çalışılırdı, qarşılıqlı etimad müstəvisi formalaşmamışdı. Belə bir geosiyasi mühitdə Azərbaycan Respublikası – Gürcüstan münasibətlərinin sistemli və davamlı inkişafı üçün güclü siyasi iradə və strateji liderlik tələb olunurdu. Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı ilə ikitərəfli münasibətlərinin qurulması istiqamətində əməli addımlar atılmağa başladı. Nəticədə, münasibətlər siyasi iradə hesabına təşəkkül taparaq indiki inkişaf səviyyəsinə qədər yüksəldi. Belə ki, iki ölkə arasındakı münasibətlərin dönüş nöqtəsi olan 1993-cü ilin iyununda prezident səlahiyyətlərini icra etməyə başlayan Heydər Əliyev Gürcüstanı Azərbaycanın xarici siyasətinin prioritet istiqamətləri sırasına daxil etdi və ölkəni enerji strategiyasında mühüm istiqamət kimi müəyyənləşdirdi. Bu səbəbdən Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra ikitərəfli əlaqələr genişləndi, intensiv olaraq prezidentlərin və digər vəzifəli şəxslərin qarşılıqlı səfərləri həyata keçirilməyə başlandı.

Prezidentlərin qarşılıqlı səfərləri iki dövlət arasındakı münasibətləri ən ali səviyyəyə yüksəltdi. 1996-cı il martın 8-də tarixi əhəmiyyəti olan səfər – müstəqil Azərbaycanın dövlət başçısının müstəqil Gürcüstana ilk rəsmi səfəri Heydər Əliyev tərəfindən gerçəkləşdirildi [5, s.204]. Bu səfər həm də Heydər Əliyevin ilk geniştərkiibli xarici səfəri idi. Bu səfər çərçivəsində imzalanmış “Qafqaz regionunda sülh və təhlükəsizlik haqqında” bəyannamə, “Azərbaycan Respublikası ilə Gürcüstan arasında dostluq, əməkdaşlıq və qarşılıqlı təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi haqqında” müqavilə, “Azərbaycan Respublikası ilə Gürcüstan arasında karbohidrogenləri nəql etmənin bəzi mövcud obyektlərinin (vasitələrinin) köməyi ilə karbohidrogenlərin Gürcüstan ərazisindən kənara nəql olunması haqqında” saziş iki ölkə arasındakı münasibətlərin genişləndirilməsi və möhkəmləndirilməsi baxımından müstəsna əhəmiyyətə malik oldu.

Azərbaycan Respublikası ilə Gürcüstan arasında bağlanmış neftin nəqlinə dair saziş Azərbaycanın karbohidrogen ehtiyatlarının ilk dəfə Qərbə istiqamət götürməsinə imkan verən tarixi əhəmiyyətə malik bir saziş idi [2]. Bu sazişlə hər iki dövlət müstəqil siyasət yeritdiyini və ölkələrinin mənafeyinə uyğun qərarlar qəbul etmək iqtidarında olduğunu bütün dünyaya bəyan etmiş oldu.

İlk rəsmi səfər çərçivəsində həmçinin ticarət, iqtisadiyyat, ədliyyə, kənd təsərrüfatı və digər sahələri əhatə edən bir sıra mühüm sənədlər imzalandı. Tbilisidə Azərbaycanın səfirliyinin açılışı da bu səfər ərəfəsində baş tutdu.

Prezident Heydər Əliyev Tbilisidə Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin ilk baş naziri, ermənilər tərəfindən qətlə yetirilmiş Fətəli xan Xoyskinin abidəsinin açılış mərasimində iştirak etdi, Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri Mirzə Fətəli Axundov və Mirzə Şəfi Vazehin məzarlarını ziyarət etdi [5, s. 212]. Cümə məscidində azərbaycanlılarla görüşdü, onların problemləri ilə maraqlandı. Azərbaycanlıların Gürcüstanda qonaq olmadıqlarını, öz doğma yurdlarında, dədə-baba torpaqlarında yaşadıklarını xüsusilə vurğuladı, onların problemlərinin daim Azərbaycanın diqqət mərkəzində olduğunu xatırlatdı.

Heydər Əliyevin bu səfəri hər iki dövlət üçün münasibətlərin inkişafı baxımından böyük önəm daşıyırdı. Birincisi, səfər çərçivəsində neftin nəqli məsələsində razılıq əldə edildi. Bu razılaşma Azərbaycan qədər Gürcüstanın da iqtisadi və siyasi maraqlarına uyğun idi. İkincisi, dostluq, əməkdaşlıq və qarşılıqlı təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi haqqında razılıq əldə edildi. Bu da münasibətləri qonşuluq münasibətlərindən, əməkdaşlıq münasibətlərinə yüksəltdi. Üçüncüsü, Azərbaycan dövlətinin Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlıların yanında olduğunu daha yüksək səslə bəyan etmiş oldu.

Heydər Əliyevin Gürcüstan səfərindən sonra iki ölkə arasındakı münasibətlər daha da möhkəmləndi, qarşılıqlı səfərlərdə intensivlik müşahidə edildi. 1997-ci ilin fevralın 18-də Gürcüstan Prezidenti Eduard Şevardnadze Bakıya səfər etdi. Səfər çərçivəsində iki dövlət arasındakı əməkdaşlığın müxtəlif sahələrini əhatə edən 22 sənəd imzalandı [6, s.212]. “Azərbaycan Respublikası ilə Gürcüstan arasında strateji əməkdaşlığın daha da dərinləşdirilməsi haqqında Bəyannamə” bu sənədlərdən, bəlkə

də, ən mühümü idi. Bu, iki ölkə arasındakı münasibətlərin strateji tərəfdaşlıq səviyyəsinə yüksəlməsinə dəlalət edirdi.

Heydər Əliyev həm də Gürcüstanın o zamankı Prezidenti Eduard Şevardnadze ilə möhkəm dostluq münasibətlərinə malik idi. Bunu Heydər Əliyevin 1998-ci ilin yanvarın 24-də E.Şevardnadzenin 70 illik yubileyi münasibətilə həyata keçirdiyi Gürcüstan səfəri [7,s.80], Eduard Şevardnadzenin 1998-ci il mayın 9-da Heydər Əliyevin 75 illik yubileyi ərəfəsində həyata keçirdiyi Azərbaycan səfəri də təsdiq edir [8, s. 124]. Lakin bu dostluq, Heydər Əliyevin də qeyd etdiyi kimi, təkcə iki məşhur siyasətçi arasında olan şəxsi münasibətlərə söykənmirdi, həm də ölkələr arasındakı dostluq mühitinin inkişafına, ikitərəfli əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsinə xidmət edirdi.

Siyasi iradə və məqsədyönlü fəaliyyət qısa zaman kəsiyində bəhrəsini verdi. Bir-birinin ardınca Heydər Əliyevin enerji strategiyasının həlqələri olan layihələr həyata keçirilməyə başlandı. 1999-cu il aprelin 17-də ilkin neftin ixracı üçün nəzərdə tutulan Bakı – Supsa neft kəmərinin açılışı oldu [1, s.7]. Açılış zamanı Eduard Şevardnadze bir daha vurğuladı ki, bu neft kəməri layihəsi məhz Heydər Əliyevin siyasi iradəsinin nəticəsində reallaşmışdır. Belə qısa müddətdə, daxili və xarici təhdidlər altında yüksək keyfiyyətli kəmərin tikilib istifadəyə verilməsi hər iki dövlətin siyasi uğuru idi. Həm də hər iki dövlətin iqtisadi vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına xidmət edirdi.

Bakı – Tbilisi – Ceyhan neft kəməri layihəsinin həyata keçirilməsi Azərbaycan və Gürcüstan üçün böyük əhəmiyyətə malik idi. Bir sıra daxili və xarici qüvvələr Gürcüstandan keçərək Azərbaycan və Türkiyəni birləşdirəcək əsas ixrac neft kəməri layihəsinin həyata keçirilməsinə qarşı çıxırdılar. Çoxsaylı təzyiqlər altında 1999-cu il noyabrın 18-də ATƏT-in İstanbul Sammiti çərçivəsində İstanbulun Çırağan sarayında “Xam neftin Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan və Türkiyə Respublikalarının əraziləri ilə Bakı – Tbilisi – Ceyhan əsas ixrac boru kəməri vasitəsilə nəql edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan və Türkiyə Respublikası arasında saziş”in imzalanması mərasimi baş tutdu [3]. 2000-ci ilin fevralında İstanbulda Azərbaycan, Türkiyə, Gürcüstan və ABŞ nümayəndələrinin növbəti danışıqları baş tutdu. Danışıqlarda əraziyə malik Gürcüstanla sərmayəçi şirkətlər arasında müqavilənin mətni razılaşdırıldı. Lakin tranzit statusu almış Gürcüstan tranzit tarifləri ilə razılaşmayıb, daha böyük məbləğdə tranzit haqqı iddiası ilə çıxış edərək layihənin bir müddət də gecikdirilməsinə səbəb oldu. Bu problemin aradan qaldırılması üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Gürcüstana rəsmi səfərə yollandı. 2000-ci il martın 22-23-də baş tutan səfər zamanı Azərbaycan tərəfi öz tranzit tarifi haqlarından Gürcüstanın xeyrinə imtina etməklə, razılaşma əldə olunmasına nail oldu [9,s.17]. Bu, Heydər Əliyevin layihənin həyata keçirilməsi və tezləşdirilməsi üçün atdığı uzaqgörən strateji addım idi. Nəhayət gərgin danışıqlar, görüşlər, əldə edilən razılaşmalarla keçən bir neçə ildən sonra 2002-ci il sentyabrın 18-də Bakı – Tbilisi – Ceyhan əsas ixrac neft boru kəmərinin Azərbaycan hissəsinin təməli qoyuldu [4]. Heydər Əliyevin gərgin səyləri və siyasi iradəsi hesabına ərsəyə gələn bu kəmərlə uğurla fəaliyyət göstərərək hər iki dövlətin iqtisadiyyatının formalaşmasında və enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində mühüm rol oynamışdır.

Enerji sahəsində əməkdaşlıq təkcə neftin nəqli ilə məhdudlaşmadı. 2001-ci il sentyabrın 29-da Eduard Şevardnadzenin Azərbaycana rəsmi səfəri çərçivəsində [10, s.84] Cənubi Qafqaz qaz kəməri haqqında, yəni “Şahdəniz” yatağından çıxarılacaq Azərbaycan qazının Bakı – Tbilisi – Ərzurum qaz kəməri vasitəsilə tranziti, nəqli və satışı haqqında saziş imzalandı. Bu kəmərlə 1994-cü ildə həyata keçirilməyə başlanılan Azərbaycanın enerji strategiyasının bir hissəsi idi və ikitərəfli əməkdaşlığın inkişafına mühüm töhfə verdi.

Heydər Əliyev tərəfindən təməli qoyulan və həyata keçirilən layihələrin hər iki ölkə üçün çox böyük iqtisadi və siyasi əhəmiyyəti müşahidə edildi; regionda təhlükəsizliyə, sabitliyə və sülhə mühüm töhfə verildi. Bu saziş hər iki dövləti iqtisadi tənəzzüldən xilas edərək inkişafına güclü təkan verdi və beləliklə, Cənubi Qafqaz ilə Avropa dövlətləri arasında sıx inteqrasiya prosesi başladı.

Siyasi iradə hesabına həyata keçirilən layihələrin, görülən işlərin iqtisadi və siyasi nəticələri Azərbaycan və Gürcüstanın dövlətçiliyinin qorunmasına, iqtisadiyyatının möhkəmləndirilməsinə, enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasına gətirib çıxardı.

Nəticə

Aparılmış tədqiqat göstərir ki, Azərbaycan – Gürcüstan münasibətlərinin formalaşması və strateji tərəfdaşlıq səviyyəsinə yüksəlməsi yalnız qlobal sistemin quruluşu, geosiyasi və geoiktisadi amillərlə

bağlı olmamışdır. Xarici siyasət təhlili və milli rol konsepsiyaları çərçivəsində aparılan tədqiqat sübut edir ki, bu münasibətlərin təşəkkülündə aktor-mərkəzli amillərin, əsasən siyasi iradənin həlledici rolu olmuşdur. Bu baxımdan məqalədə irəli sürülən münasibətlərin strateji yönləndirilməsində Heydər Əliyevin siyasi iradəsinin milli rol konsepsiyalarının təzahürü olması hipotezi empirik materiallar əsasında əsaslandırılmışdır.

Araşdırma müstəqilliyin ilk illərində zəif və qeyri-sabit xarakter daşıyan Azərbaycan Respublikası – Gürcüstan münasibətlərinin məqsədyönlü siyasi iradə və pragmatik strateji yanaşma nəticəsində təşəkkül tapdığını, sonrakı mərhələdə bərqərar olan strateji tərəfdaşlığın zəmininin Heydər Əliyevin Gürcüstana dair strateji hədəflərinə çatması ilə hazırlandığını təsdiq etmişdir.

Heydər Əliyevin xarici siyasət kursu çərçivəsində Gürcüstanın prioritet istiqamət kimi müəyyənləşdirilməsi, qarşılıqlı səfərlərin intensivləşdirilməsi, genişmiqyaslı müqavilə-hüquqi bazanın yaradılması, müəyyən məsələlərdə milli maraqlar naminə güzəştə gedilməsi bu prosesin əsas mərhələlərini təşkil etmişdir. Xüsusilə Bakı – Supsa, Bakı – Tbilisi – Ceyhan və Bakı – Tbilisi – Ərzurum kimi enerji layihələri yalnız iqtisadi əməkdaşlığın deyil, həm də regional təhlükəsizlik və siyasi inteqrasiyanın əsas dayaqlarına çevrilmişdir.

Xarici siyasət təhlili yanaşması çərçivəsində bu proseslər Heydər Əliyevin aktor kimi qərarvermə prosesində oynadığı aparıcı rolu aydın şəkildə nümayiş etdirmişdir. Onun qəbul etdiyi qərarlar yalnız mövcud geosiyasi şəraitə uyğunlaşma məqsədi daşımamış, həm də Azərbaycanın beynəlxalq sistemə çıxışına və regiondakı roluna dair formalaşmış strateji təsəvvürlərin, yəni milli rol davranışlarının əməli nəticəsi olmuşdur. Azərbaycan bu mərhələdə özünü etibarlı tərəfdaş, enerji və iqtisadi layihələrin təşəbbüskarı və icraçısı kimi aparıcı aktor və geosiyasi tarazlığın müdafiəçisi kimi təqdim etmişdir.

Beləliklə, tədqiqatın nəticəsi olaraq demək olar ki, Azərbaycan – Gürcüstan münasibətlərinin mövcud inkişaf səviyyəsinə çatması təsadüfi deyil, məqsədyönlü siyasi iradənin, düzgün müəyyənləşdirilmiş milli rol konsepsiyalarının və onların ardıcıl şəkildə həyata keçirilməsinin nəticəsidir. Bu isə bir daha təsdiq edir ki, xarici siyasət yalnız qlobal və regional şəraitdən, siyasi, iqtisadi və sosial amillərdən deyil, eyni zamanda liderlərin həmin amilləri necə dərk etməsi və yönləndirməsindən asılıdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Arıxov C. Azərbaycan – Gürcüstan iqtisadi əməkdaşlığında neft amili. Bakı: “Qanun”, 2008, 25 s.
2. Azərbaycan Respublikası ilə Gürcüstan arasında imzalanmış sənədlərin siyahısı [file:///C:/Users/User/Downloads/kitab20100106041829229%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/kitab20100106041829229%20(2).pdf)
3. Bakı – Tbilisi – Ceyhan (BTC) ixrac boru kəməri: xronika (sentyabr 1994-iyul 2006) “Respublika” qəzeti, 13 iyul 2006-cı il
4. Əbdülhəsənli T. Ulu öndər Heydər Əliyevin neft strategiyasının həyata keçirilməsində mühüm mərhələ, “Respublika” qəzeti, 28 may 2009-cu il.
5. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir, 46 kitabda, 14-cü kitab, Bakı: Azərneşr, 2005, 520 s.
6. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir, 46 kitabda, 15-ci kitab, Bakı: Azərneşr, 2005, 528 s.
7. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir, 46 kitabda, 26-cı kitab, Bakı: Azərneşr, 2008, 512 s.
8. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir, 46 kitabda, 36-cı kitab, Bakı: Azərneşr, 2011, 512 s.
9. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir, 46 kitabda, 5-ci kitab, Bakı: Azərneşr, 1998, 500 s.
10. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir, 46 kitabda, 8-ci kitab, Bakı: Azərneşr, 1998, 448 s.
11. Holsti K. J. National role conceptions in the study of foreign policy. *International Studies Quarterly*, 1970, 14(3), s. 233–309.
12. Qasımlı M. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti (1991-2003), I hissə, Bakı: Mütərcim, 2015, 648 s.
13. Thies, C. G. *Role theory and foreign policy*. International Studies Association Compendium Project, Foreign Policy Analysis section, 2009, s.1-44.
14. Walker S. G. *Role Theory as an Empirical Theory of International Relations: From Metaphor to Formal Model*. 2017.

Rəyçi: f.e.d., prof. İlham Məmmədzadə